

Moderna europska intelektualna historija: teorijski problemi i suvremene tendencije

U radu se prikazuju i kritički evaluiraju suvremene tendencije u okviru intelektualne historije koje su aktualne prije svega u okviru angloameričkog akademskog polja. To se napose odnosi na pokušaje revitalizacije historije ideja, odnosno njene rekonceptualizacije kao nove historije ideja. Kako bi se mogli što bolje razumjeti, teorijski problemi koji se javljaju prilikom pokušaja revitalizacije historije ideja prate se kroz povijesni razvoj intelektualne historije kao discipline u 20. stoljeću. Pritom se postavlja ključno pitanje disciplinarnog statusa intelektualne historije te implikacija koje on ima s obzirom na određenje njezinih ciljeva i istraživačkog predmeta. Kao temeljni problem ističe se dualistička premisa koju je intelektualna historija kao historijska (sub)disciplina naslijedila od tradicionalne idealističke filozofske tradicije koja je u mnogočemu obilježila njezin rani razvoj. Naposljetku se razmatraju mogućnosti disciplinarnе rekonceptualizacije intelektualne historije, kao i povezana potreba nadvladavanja aporija koje proizlaze iz ranije navedene temeljne dualističke premise.

Ključne riječi: intelektualna historija, historija ideja, kejmбриčka škola, dualizam, idealizam, kontekstualizam, interdisciplinarnost

Intelektualna historija ponovno zauzima istaknuto mjesto među historijskim (sub)disciplinama. Na tu činjenicu zorno upućuje broj eminentnih znanstvenih časopisa koji su joj posvećeni: najrecentniji *Intellectual History Review* pokrenut 2007. godine, zatim nešto stariji *Modern Intellectual History* iz 2004. godine, *History of European Ideas* ponovno pokrenut 1995. i najstariji, ali stubokom izmijenjeni *Journal of the History of Ideas*.¹ Međutim, povlašten status koji intelektualna historija trenutno uživa, poglavito u okviru angloameričkog akademskog polja, uvjetovao je i značajan pad njene teorijske autorefleksije. Razne izolirane, iako krajnje važne i zanimljive studije, proizvode se na valu akademskog interesa i interesa šire javnosti. Samo generaciju ranije, u periodu razmjerne marginalizacije intelektualne historije uslijed dominacije socijalne, a potom

1 Stefan Collini, „The Identity of Intellectual History“, u: Richard Whatmore, Brian Young (ur.), *A Companion to Intellectual History*, Oxford, 2016, 11.

kulturne historije, vladale su žestoke, ponekad i žučljive teorijske polemike među njenim zagovornicima. Trenutno stanje teorijskog i metodološkog kvijetizma, iako je rezultat povoljnih okolnosti, može itekako proizvesti vrlo nepoželjne posljedice i dovesti do općeg pada kvalitete historiografske produkcije. Zbog toga je potrebna ponovna uspostava dijaloga o teorijskim i metodološkim polazištima intelektualne historije, što je posljednjih godina i zamijećeno.

Jedan od značajnijih pokušaja poticanja teorijske refleksije u okviru intelektualne historije predstavlja zbornik *Rethinking Modern European Intellectual History* objavljen 2014. godine.² On svjesno evocira događaj iz 1980. godine kada je na Sveučilištu Cornell održan skup iz kojeg je proistekao zbornik *Modern European Intellectual History* urednika Dominicka LaCapre i Stevena L. Kaplana, koji je imao zapaženu ulogu u razvoju intelektualne historije kao subdiscipline. Tada je intelektualna historija bila u krizi; njezin prestiž opadao je još od 60-ih godina prošlog stoljeća s dominacijom socijalne historije i kvantitativnih pristupa, da bi ju od 80-ih zasjenio uzlet kulturne historije i kulture kao paradigme. Ne bez razloga, i predstavnici socijalne historije i predstavnici kulturne historije optuživali su intelektualnu historiju za elitizam, idealizam, zanemarivanje materijalnih konteksta te ignoriranje „običnih ljudi“. U tom je kontekstu bila nužna rigidna autorefleksija i autoevalucija koja se odvijala kroz dinamične rasprave i polemike. Danas, tridesetak godina kasnije, status je intelektualne historije značajno izmijenjen, ali se potreba za teorijskom reevalucijom javlja u novom kontekstu i u novim oblicima. Nju su pokušali potaknuti istaknuti sugovornici ranije navedenog zbornika koji su uredili Darrin M. McMahon i Samuel Moyn. Neke su tendencije jasno uočljive i zahtijevaju teorijske konceptualizacije: interdisciplinarnost, interes za sebstvo i intelektualnu biografiju, izlazak iz okvira prostorno-vremenskog konteksta, interes za ideje radi njih samih te želja za nadilaženjem starih dihotomija, kao što su intelektualna historija nasuprot socio-kulturne historije ili znanost nasuprot umjetnosti.³ Kako sami urednici naglašavaju, ove tendencije i teme imaju ponešto američki predznak, s obzirom na to da je u SAD-u intelektualna historija imala najsjajniju disciplinarnu prošlost. Međutim, intelektualna historija shvaćena u širokom smislu nalazila se u interesu europske akademije još od inicijalnog razdoblja njezinog formiranja u razdoblju humanizma.⁴ U tom smislu potrebno je razlučiti disciplinarne

2 Darrin M. McMahon, Samuel Moyn (ur.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, New York, 2014.

3 *Isto*, 10.

4 U okviru kontinentalne europske historiografije mogu se pronaći svojevrsni ekvivalenti ili pandani američkoj tradiciji historije ideja i intelektualne historije. Tako je npr. u Njemačkoj bila prisutna hermeneutičko-hegelijanski zasnovana tradicija *Geistesgeschichte* koja se temeljila na diltheyevskom konceptu „duhovnih znanosti“ (*Geisteswissenschaften*), kao i tradicija *Ideengeschichte* koja je zapravo bila svojevrsna u užem smislu historiografska apropijacija upravo te ranije tradicije *Geistesgeschichte*. Različite inačice širih europskih intelektualnih kretanja bile su prisutne u okviru svih europskih nacionalnih historiografija druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća. O kontinentalnim europskim historiografskim pristupima iz druge polovice 20. stoljeća koji se mogu dovesti u vezu sa širom

odrednice od tematsko-epistemoloških interesa koji su od šireg značenja za sveukupni razvoj historiografije.

Nastavljajući se na namjere ovog zbornika, kao i na problemske blokove koji su u njemu otvoreni, moja je želja ovim radom pridonijeti razvoju teorijske diskusije o epistemološkom i disciplinarnom statusu intelektualne historije. Jedan od najzanimljivijih trendova koji je uočen, prvenstveno u okviru angloameričke intelektualne historije, jest svojevrсни *comeback* historije ideja. Sama činjenica da se takav trend javlja u Sjedinjenim Američkim Državama i nije toliko iznenađujuća, s obzirom na to da je upravo u SAD-u tradicija historije ideja bila autohtona i najsnažnija. Ako se uzme u obzir, međutim, da se intelektualna historija kao (sub)disciplina etablirala upravo kroz razorne kritike tradicije historije ideja, trend osmišljavanja i prakticanja *nove historije ideja* svakako otvara različita pitanja. Zagovornici *nove historije ideja* inzistiraju na tome da se kritike upućene „staroj“ historiji ideja, zajedno s rezultatima razvoja historiografije općenito, moraju uzeti u obzir pri formulaciji nove teorije i prakse. Međutim, nužno se postavlja pitanje: može li se *nova historija ideja* u bitnom smislu razlikovati od stare? Ne počiva li ona ipak na temeljnim filozofskim i epistemološkim pretpostavkama koje nužno ponovno aktualiziraju kritike usmjerene prvenstveno spram idealizma „stare“ historije ideja?

Kako bih u konačnici mogao ponuditi svoj odgovor na ovo specifično pitanje, prvo ću razmotriti odrednice intelektualno-povijesnog razvoja same intelektualne historije, kao i fundamentalne filozofske probleme koji su pritom otvoreni.

Pristupi i prijepori

Idealističke premise „stare“ historije ideja nisu začuđujuće s obzirom na to da je njezin utemeljitelj Arthur O. Lovejoy zapravo bio filozof, i to tradicionalnog usmjerenja. Iako je njegova ambicija za historiju ideja bila da ona preraste u interdisciplinarni projekt, zapravo u svojevrсну stožernu disciplinu koja bi predstavljala krunu sveg znanja, njezini su intelektualni korijeni i temelji usidreni u dugoj tradiciji historije filozofije.⁵ Lovejoy je ključ za njezinu formulaciju pronašao kroz čitanje *Historije filozofije* Wilhelma Windelbanda koja se temeljila na pretpostavci konstantnosti filozofskih problema kroz

problematikom razvoja intelektualne historije, napose o tradiciji *Begriffsgeschichte* i historiji mentaliteta, bit će nešto riječi kasnije. Iako je postojala svojevrсна komunikacija između svih ovih tradicija i pristupa, npr. kroz njemačke emigrantske intelektualce, kao što su Ernst Cassirer, Peter Gay ili Leo Strauss, koji su američku akademsku javnost upoznali s njemačkim intelektualnim kretanjima, općenito se ipak može ustvrditi da su se, kako kaže Riccardo Bavaj, razvijali paralelni univerzumi koji su nosili nazive intelektualne historije ili neko drugo srodno ime. Danas je, dakako, zbog promjena u akademskom polju, ali i revolucija u globalnim komunikacijama, situacija drugačija. Vidi: Riccardo Bavaj, „Intellectual History“, u: *Docupedia-Zeitgeschichte*, URL: http://docupedia.de/zg/Intellectual_History?oldid=129541, pristup: 10.7.2019.

5 Donald R. Kelley, *The Descent of Ideas: The History of Intellectual History*, New York, 2017, 277.

povijest na čije su reiteracije utjecali promijenjeni konteksti.⁶ Historija je ideja tako formulirana kao pothvat praćenja kontinuiteta i transformacija određenih *osnovnih ideja* koje su imale zaseban ontološki status te su se u različitim oblicima mogle pronaći u raznim povijesnim kontekstima. Ono gdje se historija ideja razlikovala od tradicionalne historije filozofije i šire tradicije intelektualne biografije⁷ jest bilo to da se ona u svojim istraživanjima nije ograničavala na „velike umove“, nego je naglasak doista stavljala na ideje čije su manifestacije jednako značajne i na razini javnog diskursa. Osim toga, iako se nikad nije ozbiljnije poduhvatio problema odnosa ideja i jezika, što je kasnije postao ključni problem za tzv. lingvistički obrat, Lovejoy ideje nije ograničavao na formalne koncepte, nego je uključivao i nesvjesne mentalne navike te prešutne pretpostavke kao važne elemente za istraživanje.⁸ Sve je to bitno utjecalo na daljnji razvoj intelektualne historije, a bilo je i ključno za učvršćenje interdisciplinarnog karaktera historije ideja. Usprkos kasnijim žestokim kritikama, određene postavke historije ideja integrirane su u disciplinarnu matricu intelektualne historije.

Ipak, neoplatonistički je karakter historije ideja bio očigledan te se njezin idealizam našao na prvom mjestu kritike koja je žestoko nastupila 60-ih godina prošlog stoljeća. Dva su se značajna pristupa etablirala kao glavni nositelji kritike historije ideja: *socijalna historija ideja* R. Darntona i *ideje u kontekstu*, odnosno tzv. *kejmbrička škola* Q. Skinnera i J. G. A. Pococka. Utjecaj je potonje prevagnuo u angloameričkoj akademiji te je bio fundamentalan za disciplinarno utemeljenje intelektualne historije, ponajprije u obliku historije političke misli, dok je *socijalna historija ideja* većeg odjeka imala u Europi, prvenstveno u Francuskoj gdje je bila prihvaćena od strane određenih autora iz tradicije *Anala*. Do 60-ih je godina prošlog stoljeća intelektualna historija gotovo u potpunosti izgubila interes za društveni kontekst, dok se s druge strane socijalna historija u tom smislu sve više radikalizirala. Nije stoga čudno što se kao središnji problem teorijskih rasprava nametnuo onaj konteksta, odnosno uloge kontekstualizma u okviru intelektualne historije.

U tekstu „Meaning and Understanding in the History of Ideas“ iz 1969. godine, jednom od najvažnijih doprinosa ovoj teorijskoj diskusiji, Quentin Skinner iznio je možda najutjecajnijiu kritiku tradicionalne historije ideja, intelektualne biografije i tekstualističkih pristupa općenito. Takvi pristupi shvaćaju „velike tekstove“, odnosno kanonska djela kao nositelje bezvremene mudrosti, univerzalnih ideja i uvida koji se

6 *Isto*, 279.

7 Intelektualne biografije fokusirane su na određenog kanonskog autora čija se cjelokupna misao i djelo pokušavaju rekonstruirati u koherentnu cjelinu te vrednovati s obzirom na postignuća određene discipline u okviru koje je kasnije kanoniziran kao predstavnik ili prethodnik. Takav je pristup najčešće prakticiran u udžbenicima koji prate povijest određene intelektualne discipline ili umjetničke prakse. Iako je fokus jedne na idejama, a druge na osobama, intelektualna se biografija može smatrati srodnom historiji ideja jer polaze od istih ili sličnih idealističkih i transhistorijskih pretpostavki. Kritike koje su upućivane historiji ideja kao jasno etabliranoj tradiciji nerijetko su zahvaćale i intelektualnu biografiju, a ponekad su se ova dva pristupa miješala i u praksi i u percepciji kritičara.

8 *Isto*, 280.

odnose na transhistorijske problemske sklopove. Zbog toga su tekstovi samodostatni za iscrpno razumijevanje njihovog značenja. Skinner u takvom stavu vidi potencijalne velike opasnosti. Ako se apstrahira od konteksta određenog djela, te ako se ujedno apstrahira od vlastitog konteksta historičara koji interpretira to djelo, onda se vrlo lako može dogoditi da historičar svoja vlastita očekivanja i pretpostavke učita u tekst, odnosno da autoru pripiše intencije koje on u svojem kontekstu čak uopće *nije mogao* imati.⁹ Drugim riječima, koristeći u to doba popularan koncept paradigme, Skinner upozorava da ignoriranje konteksta može dovesti do toga da historičar svjesno ili nesvjesno pripisuje pretpostavke vlastite paradigme (ili paradigme vlastita vremena) prošloj stvarnosti na koju su te pretpostavke u bitnom smislu neprimjenjive (str. 7). Takve interpretacije ne sačinjavaju historije, nego mitologije. Što se tiče tradicije historije ideja, Skinner upozorava na opasnost hipostaziranja te esencijaliziranja ideja i doktrina koje historičar kao entitete zapravo oblikuje iz perspektive svoje paradigme ili disciplinarnе matrice, pa se tako može dogoditi da se traže ideje progresa ili društvenog ugovora npr. kod antičkih autora u njihovom „nerazvijenom“ ili „neosviještenom“ obliku, odnosno da se čak vrednuje takve autore prema stupnju u kojem njihove formulacije odgovaraju suvremenom ideal-tipskom oblikovanju istraživane ideje (str. 10). Osim toga, takav pristup vodi u „vječne debate“ oko toga može li se reći da se neka ideja „doista pojavila“ u određenom vremenu i je li „doista prisutna“ u djelu određena autora (str. 12). Kako Skinner zaključuje, „tako napisana historija uopće ne postaje historija ideja, nego apstrakcija: historija misli koje nitko nikad zaista nije uspio misliti na razini koherentnosti koju nitko nikad zaista nije postigao (str. 18).“ Referirajući se i na tradiciju historije ideja i na intelektualne biografije, on poentira kako je „u oba slučaja moguće pokazati da iako se često može činiti kako proučavanje teksta i njihovih doktrina može iznjedrati vrlo zadovoljavajuće rezultate, ova je metodologija i dalje u principu nesposobna za razmatranje ili čak za prepoznavanje nekih od ključnih problema koji moraju proizaći iz svakog pokušaja da se razumiju odnosi između onoga što je određeni autor možda *rekao* i onoga za što se može reći da je mislio kad je to govorio (str. 31).“

Skinner se u svojoj kritici eksplicitno oslanja na filozofske pristupe u okviru filozofije jezika, prvenstveno Wittgensteinov koncept jezičnih igara te teoriju govornih činova J. L. Austina.¹⁰ Za njega historija ideja počiva na fundamentalnoj filozofskoj pogrešci. Čak i kada bi se historija ideja ograničavala na razumijevanje određene ideje u

9 Quentin Skinner, „Meaning and Understanding in the History of Ideas“, *History and Theory* VIII, br. 1, 1969, 6. (Do kraja poglavlja sve stranice navedene u zagradama odnose se na ovaj tekst)

10 Još se jedna značajna intelektualno-historijska tradicija dijelom može smatrati produktom lingvističkog obrata, a to je njemačka konceptualna historija, odnosno *Begriffsgeschichte*. Ipak, nužne su određene ograde. Ona je po svojim filozofskim i političkim pretpostavkama mnogo bliža hermeneutičkoj tradiciji nego što je kritičkoj analizi diskursa, historijskoj semantici i raznim drugim kontekstualističkim pristupima. Njezin je cilj bio posredovati između socijalne historije i historije svijesti, odnosno između jezika i stvarnosti, ali nikad nije posve teorijski raščistila probleme koji su proizlazili iz ove temeljne dualističke premise. Dualizam tradicije *Begriffsgeschichte* sasvim je razvidan u konceptima kao što su nesinkronicitet ili divergencija pojmova i stvari koja uzrokuje povijesnu mijenu. O tome

njezinom vremenskom i kulturnom okviru, ona se i dalje ne bi mogla oslanjati isključivo na oblike riječi koji se koriste za označavanje te ideje jer se značenje riječi, pa i ideja, iscrpljuje u njihovoj upotrebi koja se može odrediti samo kroz njezin lingvistički kontekst, odnosno u okviru specifične jezične igre (str. 37). Cilj je historije ideja promašen jer ne postoji esencijalno značenje ideja ili riječi koje bi ona mogla pronaći. Odnosno, ona se u tom naporu nužno osuđuje na anakrono upisivanje vlastite upotrebe jezika u tekst koji čita. Značenje ideje *jest* njezina upotreba u danom slučaju; pojava riječi može sačinjavati određenu rečenicu, ali tek joj njezina upotreba od strane danog govornika s intencijom da se njome nešto *učini* u danoj situaciji daje značenje. „Čim uvidimo da *ne postoji* određena ideja kojoj su različiti pisci pridonijeli, nego samo razne izjave koje su riječima izrekli razni agenti s raznim namjerama, onda jednako tako vidimo da *ne postoji* historija ideje koja bi se mogla napisati, nego samo historija koja je nužno usredotočena na razne agente koji su upotrebljavali ideju i na raznolike situacije i namjere s kojom su je oni upotrebljavali (str. 38).“

Kako je Skinnerov kontekst u bitnom smislu određen lingvistički, on jednako tako osporava metodološku vrijednost onim kontekstualističkim čitanjima koji polaze od pretpostavke da *društveni* kontekst predstavlja pravo ishodište za interpretaciju danog teksta, odnosno da se značenje teksta i ideja može razumjeti jedino u svjetlu njihove uloge u društvu. Za njega društveni kontekst može poslužiti samo kao ispomoć u razumijevanju teksta, ali ne može ponuditi njegov ključ (str. 43). Skinnerova je kritička oštrica usmjerena prvenstveno protiv marksističkih čitanja redukcioniističkog karaktera. Njegov je naglasak u procesu razumijevanja teksta na autoru i njegovoj intenciji. Čak i ako se prihvati tvrdnja da je svaki tekst produkt svojih društvenih okolnosti, on je nužno ujedno i produkt nečije intencije, pa ona postaje prvi i pravi adresat intelektualne historije (str. 45). Drugim riječima, čak i ako određeni društveni kontekst može poslužiti za *objašnjenje* nekog teksta, on ne može biti dovoljan za njegovo *razumijevanje* (str. 46).

Ove Skinnerove pretpostavke, koje su postale temeljne za tzv. kejbričku školu (*Cambridge School*) intelektualne historije, kasnije su došle pod snažan udar kritike upravo zbog problematičnog karaktera njegova shvaćanja konteksta. Kako ističe Samuel Moyn, iako postoje velike razlike između pristupa Q. Skinnera i A. Lovejoya, obojica zapravo ostaju privrženi autonomiji intelektualnog polja. Iz „vanjske“ perspektive, posebice iz perspektive socijalne historije, razlike se među njima ne čine toliko supstancijalnim koliko se može zaključiti iz Skinnerova tona. On je zapravo mnogo vjerniji Lovejoyju i L. Straussu nego što se to možda isprva čini.¹¹ Njihovi „unutrašnji“ prijepori, odnosno prijepori u okviru intelektualno-historijskog *mainstream*-a, samo maskiraju njihov suštinski konsenzus. A on se najbolje očituje kroz prihvaćanje pantekstualizma, kao i antimarksističkog idealizma.¹²

i drugim problemima vezanim uz *Begriffsgeschichte*, ali i prijedlozima teorijske revizije ovog pristupa vidi: Jan Werner Müller, „On Conceptual History“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 74-89.

11 Samuel Moyn, „Imaginary Intellectual History“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 113.

12 *Isto*, 114.

Cijeli ovaj prijepor zapravo počiva na radikalno različitom razumijevanju ciljeva intelektualne historije, kao i njezinih filozofskih pretpostavki. Za Skinnera je cilj intelektualne historije, kako je već ranije istaknuto, u *razumijevanju samih iskaza*, što se postiže kroz proces rekonstrukcije *intencija* njihovih autora. Pristupi koji stavljaju primat na društveni kontekst zapravo ne vide same iskaze kao predmete intelektualne historije i njihovo razumijevanje kao njen cilj, nego je to za njih *uloga* ili *funkcija* teksta, ideje, misli, intelektualnih sustava ili mentalnih oruđa i svjetova u *društvu*, pri čemu je cilj intelektualne historije razumjeti ideju kao *društveni fakt*, što se ne može ni na koji način odvojiti od cilja razumijevanja društva u cjelini.

Filozofski problemi

Tradicionalni pristupi u okviru intelektualne historije počivali su na filozofskom dualizmu između mišljenja i stvarnosti, odnosno uvriježenim suvremenim historio-grafskim žargonom rečeno između reprezentacija i praksi. S obzirom na njihove ranije iznesene tijesne veze s idealističkim filozofskim tradicijama i historijom filozofije kao disciplinom, nije začuđujuće da su određeni fundamentalni filozofski problemi koji su određivali te tradicije preneseni i u okvir intelektualne historije. Tamo su se oni ipak našli u drugačijem kontekstu, pa su i njihove posljedice postale vidljivije, a problemi koji su iz njih proizlazili akutni. Idealističke filozofske tradicije naglašavale su vrijednosni primat intelektualnog nad materijalnim, odnosno uma nad „stvarnošću“. Historija ideja, koja je baštinila tradicije prosvjetiteljstva, prije svega onog njemačkog (*Aufklärung*), ujedno je naslijedila i kartezijanski model dualističkog razgraničenja između unutrašnjeg i vanjskog svijeta života, između života uma i života tijela, pri čemu je progres čovječanstva mogao proizlaziti samo iz napretka života uma i intelektualnog razvoja.¹³ Već je i sama prosvjetiteljska historiografija na neki način izdvajala intelektualnu historiju (dakako ne kao subdisciplinu moderne historijske znanosti), čija je domena bila ono unutrašnje, dok je vanjski razvoj čovječanstva prepušten kulturnoj historiji. To se zrcalilo i u domeni historije filozofije, gdje se razvila opozicija između „purista“ i „kulturalista“, odnosno iz idealističke perspektive između „filozofije same“ i „doksografije“ kao pejorativnog naziva za one pristupe koji su smatrali da je kontekst filozofije (makar ponekad na posve banalnoj razini) bitan za objašnjenje samih filozofskih stavova.¹⁴ Sve su idealističke tradicije, kao dominantne struje, u pokušajima uvođenja konteksta kao značajnog faktora za objašnjenje intelektualnih fenomena vidjele istu opasnost: mogućnost dovođenja u pitanje „autonomije“ intelektualne sfere, a time i dezavuiranje nadređenog statusa uma i ideja, odnosno njihovu redukciju na „puku“ materiju kojom vlada neuka „gomila“.

¹³ Kelley, *n. dj.*, 1.

¹⁴ Isto, 4.

Jasno je dakle da ovi problemi nisu isključivo predmet dokone spekulacije, nego imaju važne epistemološke, antropološke, ali i političke posljedice. U devetnaestom stoljeću dolazi do slabljenja dominacije idealističkih dualističkih modela koji se u povijesti zapadne misli protežu od platonističke opreke svijeta ideja i svijeta pojava, kršćanske opreke duše i tijela, odnosno *civitas Dei* i zemaljskog života, kartezijanske dihotomije *res cogitans* i *res extensa*, pa sve do Kantova zvjezdanog neba izvan nas i moralnog zakona u nama. Njih sve više zamjenjuju historizirani društveni modeli koji su izbacivali transcendentne principe iz povijesti te su postulirali jedinstveni društveni svijet s jedinstvenom poviješću kojom upravljaju opći razvojni zakoni.¹⁵ Iako su problematične spacijalne metafore opstale u novim oblicima (sjetimo se samo problema strukture i superstrukture kod Marxa i Engelsa), za intelektualnu se historiju dogodila ključna promjena koja je upućivala na tendenciju prihvaćanja kontekstualizma, a koja je obilježavala moderni razvoj historiografije općenito. Dakako da ovaj šturi i reducirani pregled pojednostavljenih tendencija u okviru filozofskih rasprava ne može pretendirati na iscrpno objašnjenje dinamike razvoja u kojemu je nužno participirala i intelektualna historija kao staro područje historijskog istraživanja. Međutim, kao što Donald Kelley upozorava, za razumijevanje zadaće, pa time i oblika intelektualne historije nužno je razumjeti fundamentalni ontološki stav moderne historiografije: neovisno o njegovu osobnom uvjerenju, za historičara je ono transcendentno u pogledu razumijevanja njegova predmeta istraživanja nebitno, pa stoga i ideje za njega mogu figurirati samo kao otjelovljene u jeziku, kulturi, mozgu, društvenim odnosima ili stvarima.¹⁶ Drugim riječima, koristeći se Platonovom alegorijom o špilji, zadaća historičara nije da pobjegne iz špilje na svjetlost vječnih istina, nego da istraži svaki kutak te špilje, neovisno o tome koliko bila vlažna, blatnjava i nedostojna (bogolika) čovjeka.¹⁷ Ili, kako se za intelektualnog historičara sloganski izrazio Stefan Collini: „čitaj kao kritičar, analiziraj kao filozof, objašnjavaj kao historičar.“¹⁸

Iz ove temeljne filozofske problematike proizlazili su glavni problemi i predmeti spora u okviru intelektualne historije, pa i onaj ranije navedeni koji se tiče mjesta konteksta u historijskom objašnjenju. Već je od kasnog 19. stoljeća jasno vidljiv sukob između dvije glavne struje koje su nosile različita imena: idealizam i funkcionalizam, tekstualizam i kontekstualizam, internalizam i eksternalizam. Iako je temeljna odrednica njihovog spora vezana uz privrženost jednom ili drugom polu fundamentalne dualističke premise intelektualne historije, još je jedan važan epistemološki problem prijetio integritetu i zasebnoj opstojnosti predmeta intelektualne historije kao discipline. Riječ je o još jednom obliku dualizma koji se tiče razdvojenosti ideja, misli i konceptata od emocija, osjećaja i strasti. Budući da su se potonje vezale uz čovjekovu tjelesnost koja je stavljena u opreku s umom ili duhom, smatralo se da one nisu dostojne razmatranja intelektualne

15 Leonard Krieger, „The Autonomy of Intellectual History“, *Journal of the History of Ideas* XXXIV, br. 4, 1973, 502.

16 Kelley, *n. dj.*, 6.

17 *Isto*, 1.

18 Collini, *n. dj.*, 13.

historije koja bi se trebala baviti najvišim proizvodima ljudskog duha. Za takvu su pak djelatnost, za takvu razinu čistoće ideja bili sposobni samo rijetki, tzv. veliki umovi. Zbog toga su oni, odnosno njihove ideje smatrane pravim predmetom intelektualne historije, dok su emocije i strasti pridružene širokim, „nemisaonim“ masama, pa su time mogle jedino biti predmetom one historije koja se bavi onime što je izvanjsko duhu. Jasno je da su i takve premise dovedene u pitanje, već od kasnog 19. stoljeća i adventa psihoanalize, socijalne psihologije, pa sve do historiografiji intrinzične kritike koju je uputila historija emocija. Emocije imaju snažan upliv u formiranje ljudskog mišljenja, odnosno one same imaju kognitivni karakter. William Bouwsma je na tragu toga, u kontekstu žestokih kritika na račun intelektualne historije koje su oblikovane pod utjecajem postmoderne i kulturno-antropološke teorije, ustvrdio kako više ne možemo definirati čovjeka kao intelektualnu, odnosno racionalnu životinju. Slijedom toga, baš kao predodžba stare antropologije o jasnoj odijeljenosti ljudskog intelekta na kojoj se temelji, i zahtjev intelektualne historije za autonomnim statusom djeluje kao nevažna apstrakcija od stvarnog života.¹⁹ Kako je jasna odijeljenost ideja i emocija dovedena u pitanje, tako je nužno reformulirana i zadaća intelektualne historije, odnosno sam njezin predmet. Ona zahtijeva novu, holističku antropologiju koja ne smije zapasti u drugu, biologističku krajnost, nego mora promatrati čovjeka kao kreativnog tvorca značenja.²⁰ U središtu više nisu (ili ne bi trebale biti) same ideje, čiji je ontološki status problematičan, nego njihovo iskustvo, odnosno ljudsko iskustvo mišljenja.²¹ A u onoj mjeri u kojoj je to iskustvo društveno određeno, potrebno je razumjeti dinamiku *društveno imaginarnog*, odnosno kolektivnog iskustva i kolektivnih praksi mišljenja, zamišljanja i djelovanja ideja.²² Nakon što je kulturna historija utemeljena na kulturalističkoj paradigmi postala dominantni historiografski trend, slični su se pristupi pojavili i u okviru intelektualne historije te su posljedično izmijenili razumijevanje intelektualnog konteksta. Cilj takve *kulturne historije ideja* nije bio usidriti ideje u njihovom društvenom kontekstu, nego pokazati način na koji je društveni poredak *reprezentiran* u intelektualnim produktima koji potom tvore različite *intelektualne kulture*.²³

Obrat interesa i koncepcija u okviru intelektualne historije koji se dogodio kroz 20. stoljeće je zapanjujuć: od idealističkog elitizma proučavanja čistih ideja velikih umova do široko postavljenog interesa za kolektivne imaginarne (obuhvaćajući dakle i intelektualno i emocionalno) prakse u društveno-političkom kontekstu. Skinner je bio u pravu kada je još u šezdesetim godinama prošlog stoljeća upozorio da formula kojoj se često pribjegavalo da bi se pokušalo riješiti (ili izbjeći) dualistički problem, a koja glasi:

19 William J. Bouwsma, „From History of Ideas to History of Meaning“, *The Journal of Interdisciplinary History* XII, br. 2, 1981, 282-283.

20 *Isto*, 288-289.

21 Marci Shore, „Can We See Ideas? On Evocation, Experience, and Empathy“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 201.

22 Moyn, *n. dj.*, 116.

23 Brian Cowan, „Intellectual, Social and Cultural History: Ideas in Context“, u: Richard Whatmore, Brian Young (ur.), *Palgrave Advances in Intellectual History*, Basingstoke, New York, 2006, 180.

prakse uvjetuju reprezentacije, a reprezentacije uvjetuju prakse, zapravo otvara više pitanja nego što ih odgovara.²⁴ Sam je pojam konteksta često upotrebljavan kao posve samorazumljiv. Međutim, kako upozorava LaCapra, postoje brojni i fluidni konteksti koji variraju zavisno od zauzete perspektive, a i sam odnos teksta spram konteksta ne mora nužno biti simptomatski, nego može jednako tako biti i kritički i sublimirajući, pri čemu nam je za razumijevanje značenja važnije ono što nije (izrečeno ili referirano), što nedostaje, nego ono što jest.²⁵ Zbog toga Samuel Moyn ističe da je ključni zadatak intelektualne historije ukidanje dihotomije između praksi i reprezentacija, odnosno napuštanje fundamentalnog dualizma, bez da se jedno reducira na drugo, što zahtijeva ne samo rekonceptualizaciju metoda, nego i samog predmeta intelektualne historije.²⁶ Dominick LaCapra je u zapaženom tekstu „Rethinking Intellectual History and Reading Texts“ pod utjecajem poststrukturalističke književne teorije i filozofije zagovarao ukidanje razlikovanja između onoga što je „unutar“ i onoga što je „izvan“ teksta, pozivajući na rekonceptualizaciju samog problema u smjeru odnosa između jezika i svijeta. Jednako kao što je svaki tekst društvena činjenica, tako i društveni i individualni život imaju dijelom tekstualnu strukturu.²⁷ Osim toga, potrebno je osvijestiti da je svaki čin čitanja ujedno i interpretacija, stoga nije moguće, ili barem nije moguće u potpunosti, rekonstruirati izvorna značenja i namjere autora teksta, na čemu je inzistirao Skinner. Kao velika prepreka nadilaženju ovih dualističkih problema, međutim, pokazuje se općenita nesklonost historičara spram teorijskih razmatranja, koja proizlazi iz ukorijenjenosti u samorazumljivost stare zapadne misli o *adequatio rei intellectus*, a koja je sankcionirana u 19. stoljeću u sklopu disciplinarnog utemeljenja historijske znanosti.²⁸

Određeni modeli nadilaženja dualističke premise već postoje: od revidirane marksističke teorije ideologije koja je napustila spacijalnu metaforu strukture i superstrukture, preko Foucaultova koncepta znanja-moći, pa sve do Castoriadisova koncepta društveno imaginarnog.²⁹ Međutim, oni sa sobom povlače i različito razumijevanje samog identiteta intelektualne historije. Analistički historičari, na primjer, koji su se bavili onim fenomenima koji bi se mogli smatrati da spadaju u domenu intelektualne historije, nisu sebe smatrali intelektualnim historičarima u disciplinarnom smislu, nego im je primaran bio opći historijski stav, usmjeren spram društva u cjelini, koji je smjerao razumijevanju cjeline *kroz perspektivu* partikularnog problema.³⁰ U tom smislu može se postaviti retoričko pitanje: nije li upravo težnja za disciplinarnom autonomijom intelektualne historije, koja podrazumijeva ontološku zasebnost njezinog predmeta, izvor teorijskih i metodoloških problema koji u očima šire historijske znanosti ugrožavaju njen disciplinarni status?

24 Skinner, *n. dj.*, 42.

25 Dominick LaCapra, „Rethinking Intellectual History and Reading Texts“, *History and Theory* XIX, br. 3, 1980, 261.

26 Moyn, *n. dj.*, 126.

27 LaCapra, *n. dj.*, 247.

28 Hayden V. White, „The Tasks of Intellectual History“, *The Monist* LIII, br. 4, 1969, 613.

29 Moyn, *n. dj.*, 114-116.

30 Krieger, *n. dj.*, 505.

Nova historija ideja?

Kontekstualistički su pristupi još od sredine prošloga stoljeća polagano preuzimali primat u intelektualno-historijskim istraživanjima, da bi s prevlašću prvo ekonomske i socijalne, a potom kulturne historije te slijedom razornih kritika na račun idealističkih tradicija, prvenstveno historije ideja, postali dio intelektualno-historijskog *mainstream*-a. Kako god bio definiran, kontekst je postao neizostavni dio historijskog objašnjenja. Dapače, upravo je usredotočenost na kontekst određivala *historičnost* intelektualne historije, odvajajući je od filozofije ili literarne kritike.³¹ Tradicija historije ideja, unatoč dužnim priznanjima erudiciji i analitičkim dosezima njezinih najvažnijih predstavnika, bila je iz historiografskog gledišta dezavuirana. Njezini su pristupi, kao i pristupi intelektualne biografije, opstali jedino u okviru različitih disciplinarnih historija, poput historije filozofije i historije znanosti u njihovim tradicionalnim inačicama.

Posljednjih se godina, međutim, mogu čuti kritički glasovi istaknutih intelektualnih historičara na račun kontekstualizma kao metodološke osnovice intelektualno-historijskih istraživanja. Peter E. Gordon tako označava kontekstualizam kao „spontanu filozofiju historičara.“³² Doduše, slično kao i Skinner pola stoljeća ranije, on zapravo kritizira tzv. strogi ili jaki kontekstualizam prema kojemu kontekst navodno iscrpljuje mogućnosti objašnjenja određene ideje. Njegovo se mišljenje ipak temelji na problematičnim pretpostavkama o kontekstualizmu, pri čemu se strogi kontekstualizam izjednačava s redukcionizmom. Gordon smatra da kontekstualizam naglašava statičnost, koja je oprečna smislu historijskog istraživanja, dok fokusiranje na ideje pridonosi dinamičnosti intelektualno-historijskog istraživanja. Međutim, nije uopće jasno zašto se i konteksti ne bi mogli smatrati kao promjenjivi, i zašto se oni nužno moraju koncipirati kao zatvoreni statični sustavi fiksiranog značenja. Osim toga, Gordon smatra da konteksti zatvaraju značenje misli i ideja u stroge okvire koji priječe kritički odnos prema njima, umanjujući njihovu važnost za sadašnjost i budućnost kao bitnih odrednica historijskog razumijevanja. Ali niti u ovom slučaju nije jasno zašto se povijesne mijene i modulacije ideja ne bi mogle pratiti zajedno s mijenama i modulacijama konteksta, odnosno njihovog međusobnog odnosa. Uostalom, zašto ne bi bilo moguće razmišljati o implikacijama i aplikacijama ideja u novim kontekstima? Ono što je zapravo najproblematičnije u ovoj poziciji jest tvrdokorni dualistički stav koji strogo razdvaja ideje i njihov kontekst, odnosno kako sam Gordon kaže „um i svijet“, čiji je odnos tek potrebno uspostaviti.³³ Ideje i konteksti nisu zasebni entiteti. Oni uopće nisu entiteti, nego pojmovi koji služe u heurističke svrhe i za razumijevanje stvarnosti koja je uvijek kompleksna i isprepletena. Nemoguće je stoga izolirati ideje

31 Cowan, *n. dj.*, 171.

32 Peter E. Gordon, „Contextualism and Criticism in the History of Ideas“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 36.

33 Gordon, *n. dj.*, 50.

kao isključivi predmet intelektualne historije, niti je moguće demonizirati kontekst iz straha od dezavuiranja ideja jer je on sam po sebi relativan pojam (kon-tekst nečega) i ne postoji za sebe i po sebi.

Pa ipak, obrana autonomije ideja još je jednom na dnevnom redu teorijskih rasprava u okviru intelektualne historije. Da se radi o svojevrsnoj rehabilitaciji historije ideja i idealističke tradicije svjedoči i to da Gordon autonomiju ideja brani također i od kejm-bričkog kontekstualizma, koji je zapravo vrlo slabog karaktera i odnosi se na „ideološki kontekst“ i „intelektualnu klimu“ određenog teksta.³⁴ Darrin M. McMahon otvorio je perspektivu povratka historije ideja u novom ruhu, nazivajući tako reformiranu historiju ideja *novom historijom ideja* ili *historijom u idejama* (referirajući se ujedno na Skinnerove *ideje u kontekstu*).³⁵ On želi naglasiti pozitivne strane historije ideja. Kao njezinu glavnu odliku on vidi prije svega vremensku, a onda i prostornu širinu i ambiciju. Strogo zatvaranje ideja u kontekste vodi u provincijalizam i parohijalizam koje često prati nacionalni ekskluzivizam.³⁶ Univerzalističke pretenzije (nove) historije ideja mogu pomoći u nadilaženju tih metodoloških nacionalizama i parohijalizama. Osim toga, univerzalizam historije ideja ima i prezentističku funkciju jer omogućava reevaluaciju i apropijaciju prošlih ideja za sadašnjost.³⁷ S druge strane, *nova historija ideja* morala bi ispraviti zablude i pogreške stare koje su jasno istaknute u žestokim kritikama iz prošlog stoljeća. Prije svega, trebalo bi se otarasiti elitizma stare historije ideja koji se očitovao u isključivom fokusu na „velika“ djela „velikih“ umova. Elitistička je tendencija zapravo opstala u okviru intelektualne historije i u pristupu kejm-bričke škole i u onom socijalne historije ideja R. Darntona koji je razdvajao nisku i visoku intelektualnu kulturu. *Nova historija ideja* morala bi pratiti široko kretanje ideja i u horizontalnom i u vertikalnom smjeru, odnosno difuziju ideja kroz sve slojeve društva.³⁸

Jasno je da McMahon kroz predložene korekcije teorijske i metodološke koncepcije historije ideja želi razdvojiti *novu historiju ideja* od njezine konzervativno-idealističke pozadine. Međutim, može se postaviti sasvim legitimno pitanje je li takvo nešto uopće moguće. Ističući komplementarnost filozofskog idealizma i socijalnog konzervativizma, Hayden White je potcrtao mogućnost da intelektualna historija u okviru historiografije obnaša istu ideološku funkciju kao idealizam u okviru filozofije, te da interes za povijest produkata ljudske svijesti, osjećaja, mišljenja itd. raste u razdobljima kulturnog stresa i društvenih napetosti.³⁹ Jesu li predložene korekcije dovoljno duboke da bi izmijenile fundamentalne postavke na kojima je počivala stara historija ideja, a koje su naj-snažnije definirale njezin karakter? Kao ključni problem nadaje se opstanak dualističke premise i fokusa na ideje kao predmeta intelektualno-historijskog istraživanja. Ako je

34 Moyn, *n. dj.*, 113.

35 Darrin M. McMahon, „The Return of the History of Ideas?“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 14.

36 McMahon, *n. dj.*, 24.

37 *Isto*, 25.

38 *Isto*, 26.

39 White, *n. dj.*, 607.

upravo to ispravno identificirano kao ključni problem tradicije historije ideja, onda se tematsko širenje fokusa na kretanje ideja u svim slojevima stanovništva (što zapravo uopće nije bilo strano staroj historiji ideja) čini kao puki demokratski (ili populistički) mig, fasada koja više zakriva nego što rješava ključne teorijske i metodološke probleme koji su vrlo jasno prokazani prije više od pola stoljeća.

Onkraj disciplinarnosti

U žamoru trenutno vladajućeg eklekticizma *nova historija ideja*, baš kao i stara, nudi se kao paradigma za disciplinarno ujedinjavanje polja intelektualne historije. Ti su naponi zapravo pomalo paradoksalni. Stara historija ideja bila je zamišljena, kako je već istaknuto, kao interdisciplinarno polje koje se naposljetku etabliralo kao određena disciplinarna paradigma. Jednako se stoga može očekivati i s *novom historijom ideja*, ako ikada zauzme položaj i prestiž svoje prethodnice. Međutim, kao i teorijske koncepcije i filozofska polazišta, i sam je disciplinarni status intelektualne historije problematičan i neodređen. Treba li uopće intelektualnoj historiji više disciplinarnosti, ili upravo ona predstavlja jednu od smetnji za razrješenje njezinih fundamentalnih teorijskih i filozofskih problema?

Kako ističe Warren Breckman, intelektualna historija ujedno predstavlja oblik slabe disciplinarnosti i slabe interdisciplinarnosti.⁴⁰ Ona s drugim disciplinama dijeli tematska područja, ali ujedno ostaje metodološki ukorijenjena u historijsku znanost. To je dovelo do toga da druge, etablirane akademske discipline na nju gledaju sa zazorom od diletantizma, dok joj tradicionalni historičari uglavnom zamjeraju njezine eksurse na druga područja koja ugrožavaju integritet njihova polja i nadilaze njihove strukovne kompetencije. Nije stoga čudno što uglavnom ne postoje katedre za intelektualnu historiju, čak niti na najvećim angloameričkim sveučilištima.⁴¹

Međutim, ono što se isprva može činiti kao njezina najveća mana, zapravo može biti najveća prednost intelektualne historije. Zbog svoje tematske orijentacije, ona je nužno usmjerena onkraj etabliranih akademskih granica historijske znanosti. Upravo zato ona može funkcionirati kao mjesto intelektualne komunikacije, pritom se ne ograničavajući samo na tematska područja, nego i na metode. Ipak, ona bi se morala čvrsto usidriti kao historijska subdisciplina. Još preciznije rečeno, ona bi trebala stremiti tome da zauzme jasan položaj historijske problemsko-metodološke perspektive. To bi ujedno značilo i nužno odustajanje od zasebnog koncipiranja svojeg predmeta kao autonomnog entiteta, iz kojeg zapravo proizlazi dualistički problem i napetost s ciljevima historijske znanosti općenito. Ako je primarni zadatak historijske znanosti da razumije ljudsko društvo u njegovim povijesnim kontinuitetima i diskontinuitetima,

⁴⁰ Warren Breckman, „Intellectual History and the Interdisciplinary Ideal“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 286.

⁴¹ *Isto*, 285.

onda se intelektualna historija ne može izolirati od nužne širine pogleda koji zadire u sve dimenzije čovjekova života i zatvarati se u bjelokosne kule iz kojih može promatrati fantazme slobodnolebdećih ideja. Samo elitistički prijezir može opravdati strah intelektualnog historičara od gubitka zasebnog identiteta kao istraživača najviših proizvoda ljudskog duha.

Kao ključni teorijski, filozofski i metodološki zadatak intelektualne historije stoga se nadaje rekonceptualizacija njezinog predmeta, a posljedično i njezinih ciljeva u smjeru koji bi morao nadići fundamentalnu dualističku premisu. Nova historija ideja kao ponuđena paradigma u tom smislu ne nudi obećavajuća rješenja, nego stare probleme u novome ruhu. Mnogo plodnija rješenja mogla bi se pronaći u kontinentalnim europskim tradicijama koje su u velikoj mjeri ostale izvan disciplinarnih rasprava intelektualne historije kao primarno anglo-američkog akademskog fenomena.⁴² Kako ističe Antoine Lilti, iako intelektualna historija u okviru francuske historiografije nije zauzimala posebno istaknuto mjesto, taj se trend u posljednje vrijeme mijenja. Razvijaju se naime dinamična intelektulano-historijska istraživanja u dubokoj vezi s analističkom sociološkom historijom.⁴³ Pritom se opaža značajan utjecaj Michela Foucaulta, Michela de Certeaua, Luciena Goldmanna i dr. Na analističko otvaranje intelektualnoj historiji utjecalo je njihovo približavanje pragmatičkoj sociologiji i mikrohistoriji.⁴⁴ Zbog toga se kao glavni razvojni oblici javljaju historijska sociologija intelektualnog rada, materijalna bibliografija i historija čitanja te historija intelektualaca. Upravo bi se u takvim pristupima mogli pronaći modeli za rekonceptualizaciju intelektualne historije koja bi ju čvrsto smjestila kao *rendezvous* (sub)disciplinu (kako kaže Peter Gordon) u okviru historijske znanosti, iziskujući pritom i nužno napuštanje idealističko-dualističkih filozofskih pretpostavki koji stoje u temeljima njezinih teorijskih kontradikcija.

42 Moglo bi se tvrditi kako historija mentaliteta zapravo predstavlja analističku inačicu intelektualne historije. Ipak, treba uzeti u obzir da ona nije nikad pretendirala na autonoman subdisciplinarni status, nego se shvaćala kao aspekt razumijevanja *totaliteta povijesti*. Njezin predmet nisu bili artikulirani tekstovi intelektualne elite, nego mentalni svjetovi širokih slojeva i raznih društvenih grupa uvijek tijesno isprepleteni s njihovom društvenom egzistencijom. U tom smislu možda bi bilo neprecizno klasificirati historiju mentaliteta ili općenito analističke pristupe intelektualnim fenomenima kao intelektualne historije, smještajući ih u istu kategoriju s radikalno različitim pristupima koji su u prvom redu razmatrani u ovome radu. Međutim, svakako ih se može shvatiti kao model i poticaj za promišljanje i eventualnu reformulaciju teorijskih i metodoloških postavki same intelektualne historije. Uostalom, ranije spomenuta tradicija *socijalne historije ideja* doista jest funkcionirala kao opozicija dominantnoj tradiciji historije ideja, ali se ujedno i značajno razlikovala od pristupa Skinnera i Pococka koji su, također u opoziciji spram historije ideja, oblikovali novi *mainstream* angloameričke intelektualne historije.

43 Antoine Lilti, „Does Intellectual History Exist in France?: The Chronicle of a Renaissance Foretold“, u: McMahon, Moyn (ur.), *n. dj.*, 57.

44 *Isto*, 62.

SUMMARY

**Modern European Intellectual History:
Theoretical Problems and Contemporary Tendencies**

Intellectual history has recently once again come under theoretical scrutiny as a thriving historical discipline. In this regard, some of the major tendencies that can be discerned are those that aim to reconceptualize and revitalize the old tradition of the *history of ideas*. The main goal of this article is to critically examine these tendencies. For that purpose, two major sets of theoretical problems which are fundamental for intellectual history are explored: the relationship between text and context, and the underlying dualistic premise which was inherited from traditional idealistic philosophy. These problems are traced through major discussions in the 20th century which had been the formative period of intellectual history as a historical (sub)discipline. They are also examined with regard to the problem of defining the object of intellectual history, as well as the conceptualization of its main goals. Key 20th century approaches and schools of thought in intellectual history are explored in connection to their stance regarding these theoretical problems: from the *history of ideas*, through the *social history of ideas* and the *Cambridge School*, to the *new history of ideas*. Although primarily an Anglo-American academic phenomenon, major currents in continental European intellectual history and its conceptual cognates are also (briefly) examined. Finally, some thoughts are sketched out, aiming to consider the possibilities for the overcoming of the underlying dualistic premise of intellectual history, as well as redefining its disciplinary status and goals.

Keywords: intellectual history, history of ideas, the Cambridge School, dualism, idealism, contextualism, interdisciplinarity